

PROLÓGUS

Tisztelt ünneplő közönség! Kedves Petrás Mária és Döbrentei Kornél!

Számomra megtisztelő, hogy a mai napon a József Attila-díjjal, Balassi Bálint-emlékkarddal, Magyarország Babérkoszorú-díjával Alternatív Kossuth-díjjal, a Magyar Köztársasági Érdemrend tisztikeresztjével elismert Döbrentei Kornél költőt, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagját méltathatom abból az alkalomból, hogy átveszi a Hit és Hűség-díjat.

A kitüntetett iránti atyai és baráti érzéseimet tovább mélyíti, hogy mindezt azon a színpadon szólva teszem, amelyre felpillantva kamaszkoromban olyan színművészek játékában örvendtem, mint Császár Angela, Agárdi Gábor, Raksányi Gellért, Sinkovits Imre, Szersén Gyula és még sokan mások. Számukra ezek a deszkák, nemcsak a világot jelentették, hanem a drámai létet, ahonnet látták és láttatták a közönségnek az emberben elrejtőzött Istent. Színművészetre teremtett sorsuk mellett ebben támaszuk volt az anyanyelv, ami Döbrentei Kornél költő mivoltának úgyszintén alapállása.

AZ ANYANYELV, MINT HÍD DÖBRENTAI KORNÉL KÖLTÉSZETÉBEN

„Génjeinkbe vésvé kitörölhetetlen Isten-kód a Halotti Beszéd, / az életre ajzó, és beomlasztott ösztönmélységből tör föl az / Ómagyar Mária-Siralom, a nem siránkozásra buzdító, bár vagyunk / Boldogasszony Anyánk, régi jó patrónák méhének keserű gyümölcse, / tehetetlenül gurulva ki a szeretet erőteréből, a tudástól / elátkozottan és nem megédesülve hátrálunk vissza a méhfalig, / vénebbül az öregidőnél, és mégis előlhetetlen, örök, / suhanc-forradalmas, virtus-fűtötte portyás megújulásban” Döbrentei Kornél Isten-kód című verse szépen vall arról, hogy mi mindent jelent költészetében az anyanyelv.

Nemcsak az ihletett mondanivaló művészi kifejezésének eszköze, hanem a nemzeti múltunkba vezető híd is az újraélt és újraálmodott történelmi tablók ábrázolásához. Mint azt az 1967 és 2007 között írott egybegyűjtött verseit magában foglaló Tartsd meg a sziklát című kötete kapcsán elmondta: Kosztolányi Dezsővel együtt hiszi és vallja, „az a tény, hogy anyanyelvem magyar, és magyarul beszélek, gondolkodom, írok, életem legnagyobb eseménye, melyhez nincs fogható”. Kornél a világ alapnyelvének tartja a magyart. Emlékszem, mikor felidézte édesapja egyik kedvenc mondását, miszerint „ha leesnénk, mondjuk az eszkimók földjére, fogadjunk, hogy a varázslójuk magyar volna”.

Döbrentei költészetében kihangsúlyozottak azok a korok, amikor az anyanyelv megőrzése a nemzet megmaradásának utolsó reményét jelentette.

A Tartsd meg a sziklát című kötet A skorpió jegyében (1976–1972) és a Szökőév (1972–1979) ciklusa jól példázza, hogy a költői természetét meghatározó családi gyökerek iránti hűség is mindenek felett való számára:

„Anyám hátát megülve kaptatok / a Nap iránt, / a fájdalomnak nyele van, / megragadom – jöhet a sárkány” (Gólyalábon – Édesanyámnak), „Apám homloka hideg szirmokon / suhanó szánkó, röpítem, a patkóm / kettétört glória, főséges távlat / az ostorom, bögőlyből rajta a bog” (Tavaszi – Édesapámnak). A Naplövő (1979–1984) című ciklusban kiteljesül ez az élet- és létérzés a szellemi társak elvesztése okozta tragikummal: „Tündérléptű féldecik sem röpítenek. / Temető kalodáiban a lábunk. / Elun minket a lét, amíg a sorsunkért / engedelmesen sorbanállunk. / Pórusaink lőrési halált ásítva / ránk visszanyílnak, s porbahull / kifakult diáksapkánk az ég” (Mondatok síron innen s túl – In memoriam Kormos István, Latinovits Zoltán, Nagy László).

Ez utóbbi életkép és helyzetleírás tovább erősödik az olyan tragikus tömörségű sorok által, mint amelyek a Nagy László emlékére írt Sisak a fejfán című versben sorakoznak: „Csönd van, véredben a harangszó megállt, / tél-ostyát harapok – / Úgy hordod a halált, / mint fejfák az átlótt rohamsisakot.”

A rokonlelkiség kihangsúlyozásakor Döbrentei Kornél mindig rámutat azokra a boldog-boldogtalan vonásokra, amelyeket egy-egy költőtárs tekintetén kizárólagosan felfedezni vélte. A Csoóri Sándor tiszteletére írt versekben a rosszal-rontással dacoló bajtársiasság nyomán kiegyenlítődik az életkori különbség ugyanúgy, mint a Gyurkovics Tibort megidéző Magyar Jób-sors című költeményben. (Csoóri tizenhat évvel, Gyurkovics tizenöt évvel volt idősebb Döbrenteinél.) Érdemes elidőzni azoknál a soroknál, amelyekben érzékletes leírást ad az idősebb költőtársak csakis intuitív szemmel felfedezhető lelki magatartásáról és lélek-állapotáról: „Megannyi kirablás, elárulás után erőd nem fárad, / teli a magtárad. / Nyolc évtized jármába fogva, / királyként is önként szolgál, / mert vallod: a szolgálat a dolga, / s nem az hogy a gyeplőt a lovak közé dobja. / Sorsod elöl rejtekezni ködben is futhatsz akár, / tűzemésztve is újraszülető Főnix-madár, / egék magasán sörétfelhőből is kijutsz, / és leteperten is talpra állsz, besenyő Anteusz. / A tusát lankadatlan kezdheted, / látva látván már nem félünk, / és hogy fölmutathatod nagy-egész életed, / az a végső esélyünk.” (Az egész bevallott élet – Csoóri Sándor 80. születésnapjára).

A Gyurkovics Tibort köszöntő versben visszaköszön a „Jób-képlet”, miszerint Isten szerette az Ószövetségi Jóbot, mégis mindent elvett tőle, de ez a kifosztás lett később Jób gazdagsága: „s Te, a folytonos attack-üzte, lerogyhatatlan / iramlasz feszes inakkal gímzarvas alakban, / mint ki legenda-abrakon örök életet él, / bár életfonala veszélyes, akár lángragta kanócú molotovkóktél, / európai úr és klosár, / feje büszkén fent, és feje helye lent fűrészpóros kosár, / s ha védtelen önfeledtségű arcán végigráng a kín, / varázskendővel készen előbukkan a szemérmes Harlekin, / kinek e siralomvölgyi reményfutamban / ripacszkodva is hatalma van” (Magyar Jób-sors – a hetvenéves Gyurkovics Tibornak).

Tartsd meg a sziklát című versének ihletője a mitikus Sziszifusz, akinek újrate-remtő értelmezése, miszerint a sorsszerű örökös nekifeszülés az isteni szándékkal szembeni önfeladást igyekszik megsemmisíteni. „Termékeny időből végleg kifutsz, / marasszon az, amellyel elűzni akarnak, / retentsd vissza hulltában a sziklát, öngör- gető magyar Sziszifusz, / tartsd meg mozdíthatatlan alapnak, / mert benned bizo- nyosságot álmodik az Isten, / megébred, s ha látja, nincs, véli: sehol sincsen, / – ó, ez az Ararát-szegény / Isten-remény! –” Ezáltal Albert Camus idevágó emlékezetes esszéje, a Sziszüphosz mítosza gondolatkörének lényegét foglalja össze a költő.

Hála Istennek Kornélhoz máig hűségesek a szavakban megelevenedő intuíciók, folyamatosan ír, egyik legutóbbi költeményét Wittner Mária szabadságharcos halála, a másikat Melocco Mikós Kossuth-díjas szobrászművész, a nemzet művésze, a Magyar Művészeti Akadémia rendes tagja emlékműve ihlette. Az utóbbi, Helsinki Hősei című költeményt, mely az 1952-es bravúros olimpiai szereplésre emlékeztet először Sinkovits-Vitay András előadásában hallhattuk a Székesfehérváron tartott szoboravatón. A harmadikban, a természetétől egyáltalán nem idegen, számonkérő hangnemben fordul a Szamuely utódokhoz.

AZ ESSZÉÍRÓ LÍRIKUS

Sok-sok találkozás, könyvbemutató, beszélgetés – némelyik kimondottan barátinak mondható – intuitív erejétől felbátorodva, irodalomtörténeti és kritikai szerep- körben egyáltalán nem tetszelegve az imént leírtakhoz hozzáfűznék néhány gondo- latot Döbrentei Kornél esszéiről.

Ismeretségünk sok évvel ezelőtt egy irodalmi esten kezdődött egy kézfogással és egy biztató mondattal: „Ugyanazon a térfélen játszunk, tegezz nyugodtan!” Megelő- legezett bizalmát tovább erősítették azok az évek, amikor Csurka István lapja, a Havi Magyar Fórum főszerkesztőjeként folyamatosan számíthattam verseire.

Sajnos a térfélen játszó csapat létszáma tragikusan fogy, és az utánpótlás helyzete sem ígéretes. Talán ezért sem hiábavaló ennek a néhány gondolatnak a publikálása. Hátha előcsalogat néhány fiatal, aki nem ijed meg saját árnyékától, és akit nem riaszt el a lóporszag. A Döbrentei Kornélt követő élethez persze ez nem elég, mert aki ilyes- mire adja a fejét, annak mihamarabb szuronyrohamokkal is számolnia kell.

Kornéltól tudom, hogy „beavatni: az a művészet, a költészet lényege”. És hogy ez a beavatás miféle mélységekbe tör, arra rámutat a költőtárs, Serfőző Simon által vezetett Felsőmagyarország Kiadó gondozásában megjelent, válogatott (1969 és 2015 között született) és új prózai írásokat tartalmazó kötet: a Júdás, mint erkölcsi etalon?

A kötet cím kihívó, lélektestig hatoló pengeváltásra sarkall, harcra önmagunk megőrzése végett. A költészethez hasonlóan, az esszéírás szintén megvalósítási út Döbrentei Kornél számára: azon kevesekhez szól, akiknek volt és van bátorságuk az elfogulatlan véleményalkotáshoz, mely napjainkban sem kifizetődő, sőt néha kimondottan önvészélyes hajlam. Noha művészi mivoltában a szerző mindenekelőtt

és -felett elmélyült lírikus alkat, apai és anyai ágon hivatásos katona felmenői természetének örökségét tudatosan vállalva gyakorolja a külső és belső értelemben megnyilvánuló küzdelmet, a kiélezett, mindent eldöntő határhelyzetekben történő helyzetállást.

Ahogy kegyelemteli kiválasztottsága ciklusról ciklusra kibomlik a Tartsd meg a sziklát című kötetben, úgy rajzolódik ki a Júdás, mint erkölcsi etalon? esszéiben az a legnemesebb értelemben vett lovagi út, amelyet kitartóan jár írói eszmélése óta.

Egyébként javasolt a két könyv együttes olvasása annak belátására, hogyan transzmutálta Döbrentei a vele született harciasságot hősiességgé. Küzdelmében alaptermészete szerint a fény erői dominálnak, a „béke mindenáron”, a „ne legyen több háború”, a „ne legyen több vérontás” álszent szólamai távol állnak tőle. Elkötelezettsége, hite, akarata a magasrendűség helyreállítására irányul. Magányos lovag módjára tesz kísérletet lélektől lélekig megküzdve, a létörvénylébeli törésekből, szakadásokból, zuhanásokból eredő politikai kudarcok, emberi hitványságok, féltördőgi boszorkányszombatok dacára is emlékezve és emlékeztetve az ember isteni képmás mivoltára, amelyet mindig a teremtmény tagad meg, hazudik le, árul el néha harminc ezüstért, máskor többért, esetleg egy tál lencséért.

Azt beszéljük, hogy egykor még a „sötét középkorként” emlegetett nyugati világ megnyilvánulta előtt, az ókorban a lovagiság igen magas szintnek felelt meg, hiszen maguknál a rómaiaknál a patríciusi méltóság második fokozatának tekintették: felülről lefelé a senator után rögtön az eques, a „lovag” következett. Az eques pedig tulajdonképpen azt a réteget körvonalazta, amely a birodalmat tevőlegesen is képes volt fenntartani, megőrizni, megvédeni, kiterjeszteni és teljesebbé tenni.

Döbrentei Kornélt kezdettől ilyesféle „küzdő-harcosnak” tekintettem.

A paletta oly színes, széles és sokoldalú, hogy bele sem érdemes kezdeni a felsorolásba, hány nagyformátumú alkotóról ír a Júdás, mint erkölcsi etalon? című kötetben. Azért mégis néhány mérőföldkő a teljesség igénye nélkül: Nagy László, Szervátiusz Tibor, Csurka István, Páskándi Géza, Bubik István, Marsall László, Weöres Sándor, Sinka István...

Nem folytatom a felsorolást, hanem idézem Kornélt, mert mondandója még azokra nézve is igaz, akiket kihagytam a lajstromból: „Nagyon fáj minden érték, ami távozik, mert hiába mondják, hiába hiszem, hogy van túlvilág meg sok minden egyéb transzcendens. Az ember intellektuálisan mégis nehezen fogja fel, hogy egy-egy világitó elme a látnokságával együtt egyszer csak úgy megy el, hogy többé nincs jelen, legfeljebb a művei lapozhatóak fel.”

Ezek az írásai nélkülük, értük fogantak és közösségteremtő szándékkal hatnak az olvasóra.

„A világban jelen vannak akaratok, szándékosan nem az összeesküvés szót használom, amelyek fel akarják nemcsak Európát, hanem más térséget, a magyarság sorsát is dúlni – összegezte esszéírói szándékát Kornél a kötet bemutatóján „a Kecské utcai” akadémiai salonban. – Lassan minden természetesen természetellenessé helyettesítenek be, márpedig a természetellenes idegen az embertől, az ember erkölcsi érzé-

kétől. Szerettem Kantot, aki azt mondta: van egy benső, ősi tudásunk, tehát nem csak szocializáció van. Az emberiségből kezdtek valakik, valamilyen szándékkal kinevelni azt, ami meghatározó, és ez nem valami pusztán istenhitre próbál visszavezetődni, hanem a saját bensőnkéről van szó. Lassan természetesnek vesszük azt, hogy nem tartjuk be a szavunkat, azt, hogy a másikat hátba döfjük.

Azt a fajta júdási magatartást vállaljuk át vagy viselgetik el velünk, vagy cselekedtetik meg velünk apró kicsi Júdások, akik mindenre képesek, ahol már nincsenek olyan eszmények, amelyek egy népet akár meg is tartanának. Valamelyik külföldi lap megírta, hogy Magyarország lélekszáma öt- és hatmillió között volna ideális gazdasági szempontból. A cím összetett. Egyet tudok, hogy Júdás legalább volt szíves felakasztani magát azelőtt, hogy bevágta volna a zsinagógába azt a harminc rettenetes pénzt. Ezek a mai kicsi Júdások már nem a régiek. Ezek nem vágják be, és tovább élnek. E mögött még sok minden más van. Egy erkölcsi romlásról van szó, amit naponta érzékel mindenki. Ennyire nem szabad eljátszani valamit, ami östörvényű. Ezekkel a dolgokkal szembe kell nézni, és olyan korszakomban voltam, amikor ezekkel a dolgokkal elkerülhetetlenül szembenéztem. Hogy világosan lássuk, ha ez így folytatódik, ha ennek nem vetünk gátat, nagy baj lesz. Mindenkinek egy élete van, de azt se hiszem, hogy arra születünk, hogy keresztre feszíttessünk, pedig ez itt a veszély, ha nem is azon a módon, ahogyan az az ókorban történt.

A gyilkosok sosem kérnek elnézést, még annyit sem, ahogyan azt Nagy Gáspár megírta. Az ő magatartásuk miatt a megváltás ellehetetlenül.

Olyan nincs, hogy az áldozat megbocsát, de a gyilkos semmit sem tesz. Vannak dolgok, amelyekről úgy érzem, szólnom kell, költőnek születtem, mi másról írjak, ha nem sorskérdésekről.

Esszéim nemcsak indulatból születtek, talán érződik rajtuk egy gondolati felépítettség is. Mert annyi sok vacakság, hamisság hangzik el, hogy az volt az érzésem, nem bírom elviselni. Rossz szembesülni azzal, ahogyan elemzők, kommentátorok mellébeszélését egyesek elengedik a fülük mellett, ahelyett, hogy visszakérdeznének: hogy is van ez? Hozzáteszem: tisztelet a kivételnek. Van ilyen is, felkészült ember is, de egyre ritkaságszámba megy. Máról holnapra nemcsak emberek nem változnak meg, hanem tendenciák sem. A magyar intellektuális, belső erővel bíró, szabadságszerető nép. Sokáig tűr, aztán robban. Szóval tragikus, ha ez a Júdás-ügy így marad, noha a kötet címlapján kérdőjellel szerepel, hogy tényleg erkölcsi etalon-e?”

Döbrentei Kornél esszéinek életigenlő másságát számomra Püski István fogalmazta meg legszebben: „Két vagy három évvel ezelőtt készült velem egy riport a Magyar Katolikus Rádióban – idézte fel a legendás könyvkiadó örököse. – Sokféle kérdést kaptam a kiadónkról, a szüleimről, szépirodalomról. Választ vártak arra a kérdésre is, vajon mi a különbség a szüleim által kiadott szerzők és a maiak között. Azt feleltem, hogy a szüleim idejében az írók szemében fény volt. Most néhány ritka kivételtől eltekintve nincs. Azért vannak kivételek és az egyik az Döbrentei Kornél. Őt abba a világba sorolom, ahová Sinka Istvánt, Németh Lászlót vagy Szabó Dezsőt. Számomra nagyon fontos, amikor egy íróval, szerzővel találkozom, hogy fénylik-e

a szeme. Tudniillik, Kornélt megörököltem édesapáméktól, és én nagyon hálás vagyok neki, amiért kitart mellettünk.”

Azokhoz, akik szándékosan – az okokat sorolhatnám hosszasan – félremagyarázzák verseit, írásait, szóbeli megnyilvánulásait, kötetcímeit, nincs egy szavam sem, azonban nagyon is ajánlatos hálát adni azoknak, akik küzdelemre sarkallva, megszólítva érzik magukat keménysége és tisztasága által.

EPILÓGUS

Döbrentei Kornél 1946. november 3-án egy Sarkcsillagra néző szobában látta meg a napvilágot Pestszentimrén. Észak egyetemesen a kezdet, az eredet és a fény szimbóluma. Azon túl az emberi szem már vak, de lelkileg érzi, hogy ott kezdődik az öröklét, önmagunk töretlen „sziklatartó” mivolta, amelynek belátásához ihletet ad Kornél költészetének tisztasága a hit és a hűség jegyében.

(A Hit és Hűség – Sinkovits Imre emlékezete díj átadásán 2022. november 5-én a Pesti Magyar Színházban elhangzott laudáció szerkesztett változata.)

Motoros és a verekedők